

Forskellige menneskesyn – Perspektiver fra Burrhus Frederic Skinner

Korte biografiske data

Burrhus Frederic Skinner blev født i Susquehanna, Pennsylvania i 1904. Hans hjem var præget af varme og stabilitet. Faren var jurist, moren var ifølge Skinner ”kvik og køn” med rigide og stærke meninger om, hvad der var korrekt.

Under opvæksten var Skinner en utrættelig ”modelbygger” som byggede biler, slæder, scootere, modelfly – ligefrem svævefly. Han forsøgte sig også med en evighedsmaskine.

Han blev uddannet fra Hamilton College i New York State med engelsk som hovedfag. Efter forskellige jobs forsøgte han sig som skribent i et par år. Derefter begyndte han at studere psykologi på Harvard Universitet og fik ph.d. (doktorgrad) i 1931. I 1948 blev han professor ved samme universitet.

B.F. Skinner er John B. Watsons efterfølger. Watson er behaviorismens grundlægger, og hans centrale værk ”Psychology from the standpoint of a behaviorist” udkom i 1919. Heri lægger han stærk vægt på, at psykologi er et videnskabeligt studie i adfærd, ikke i psyke og sjæl. Han accepterede ikke introspektion som åbning til bevidstheden, og han kritiserede uklarheder og kompleksitet i psykoanalytiske tolkninger af menneskelig adfærd.

Han hævdede, at vi, for at forstå mennesker, må koncentrere os om observerbare forhold. Psykologien må være objektiv og ikke bruge subjektive indfaldsvinkler.

På en måde er alle psykologer ”behaviorister”. Det vil sige, at de alle er optagede af at observere adfærd og drage konklusioner af deres observationer.

Selv en psykoanalytiker gør det, at han lytter til (observerer) klientens frie associationer og drømmebeskrivelser (verbal adfærd) og tolker ud fra det. Men ”hårdkogte” behaviorister holder sig udelukkende til adfærdsfakta. De ser kun på den observerbare adfærd og de observerbare betingelser og forsøger at forklare årsag og virkning i sammenhæng med disse objektive faktorer. De postulerer ikke, som analytikeren, indre motiver, følelser, restriktivt overjeg, ubearbejdet ødipuskompleks og så videre.

Mange af nutidens psykologer er behaviorister i moderat grad, de holder sig til en slags midterposition, når det handler om at forklare adfærd.

Skinner og hans kreds hører ikke til disse, men regnes for radikale behaviorister. Han og hans tilhængere af psykologer lægger stor vægt på, at mennesket bliver skabt og formet af ydre betingelser. De fortsætter i John B. Watsons fodspor.

De har udviklet et system af spidsfindige undersøgelsesmetoder, samlet en mængde data og lagt signifikante principper for adfærd frem. Radikale behaviorister er i stand til at beskrive forskellige observerbare faktorer i detaljer, som influerer på læring. På den måde bygger de deres argumentation op om, at mennesker bliver styret af ydre omstændigheder, som kan beskrives nøjagtigt og påvirkes

.

Radikal determinisme

Skinner er også en radikal determinist. I lighed med Freud hævder han, at der er lovmæssighed i menneskets adfærd, den er ikke tilfældig. Men han er kritisk overfor de forklaringer, som Freud giver på et psykoanalytisk grundlag.

Eksempel: en far straffer sin søn strengt for onani, noget som skaber seksuelle problemer for sønnen senere. Årsag og virkning er ifølge Skinner her slet og ret knyttet til straffen. Hvorfor i det hele taget (som Freud) relatere det seksuelle problem til angst og skyld? Det vildleder og forvirrer kun, siger Skinner. Det skulle være forklarende, men forklarer ingenting.

I Skinners menneskesyn findes der ikke plads til individuelle valg og ingen tro på at mennesket er medvirkende til at skabe sin egen skæbne. Et menneskes adfærd er helt og holdent determineret af hændelser fra fortid og nutid, som det er en del af. Omverdenen skaber menneskets livsforløb. På samme måde accepterer Skinner visse medfødte, arvede faktorer, men hævder, at omverdenen har kontrol over udviklingen af disse. Han advarer imod at finde for hurtige forklaringer i de genetiske faktorer eller instinkter. Ofte søger vi forklaringer på det plan, mens de i virkeligheden skal søges i forhold i omgivelserne.

Skinner accepterer, at både genetisk og personlig historie kan ligge til grund for menneskelig adfærd, mens hans egen forskning koncentrerer sig om virkningen af objektive, observerbare forhold i omgivelserne. Han tror, at fuldstændig viden om disse to sæt af faktorer vil give mulighed for forudsigelser og kontrol af menneskets adfærd.

Dataindsamling

Skinners idéer blev udviklet i nær kontakt med laboratorieeksperimenter. Skinner og hans tilhængere har udført en mængde studier af dyrs adfærd, særligt rotter og duer. Adfærdsprincipper, som er knyttet til Skinners teorier, kan føres tilbage til disse eksperimenter. Mest kendt er "Skinnerboksen" som redskab til at undersøge adfærd. Dyret bliver her isoleret fra omgivelserne og udsat for påvirkninger/betingelser skabt af forsøgslederen. Respons og variationer i respons bliver registreret elektromagnetisk. Så kan man spørge sig, "hvad kan sådanne dyreforsøg have med menneskets adfærd at gøre?" Vi er jo ikke isolerede fra verden, men lever i den.

Skinners svar vil være, at nogle af de læringsprincipper, som blev udledt af dyreforsøgene under kunstige laboratieforsøg, har været anvendt på mennesker. Sådant en anvendelse er blevet kaldt "adfærdsmodifikation", adfærdsteknik (behavioral engineering) og anvendt adfærdsanalyse.

Skinners principper er blevet brugt effektivt på områder som:

1. programmeret undervisning
2. behandling af autister/psykotiske/retarderede
3. arbejdsledelse inden for industrien

Et andet spørgsmål er ofte: "Hvorfor går vejen omkring dyrene? Hvorfor ikke direkte studere menneskets adfærd?" Svaret er, at mange analyser af adfærd under forskellige forhold også er foretaget med mennesker af Skinner. Men selvfølgelig er undersøgelser af påvirkninger lettere ved dyrestudier, så det bliver muligt at formulere nogle enkle adfærdsprincipper, som senere kan anvendes og testes på menneskelig adfærd.

Nogle af Skinners generaliseringer er sværere at afprøve end andre. Han vil bruge sine forskningsresultater som grundlag for helt nye sociale strukturer. Han vil forandre vores

institutioner og sociale liv, sådan at man vil opnå på forhånd opstillede mål for menneskelig adfærd og samliv, noget som for mange opfattes som skræmmende og farligt (B.F Skinner "Beyond freedom and dignity"): respondent adfærd (respondent behavior). Ikke-skinnerianere kalder det for "klassisk betingning".

Skinner skelner mellem to typer adfærd: respondent (klassisk) og operant. Den sidste er langt den vigtigste i Skinners psykologi og vil få mest plads her.

Respondent betyder, at en bestemt form for adfærd bliver fremkaldt af en bestemt stimulus (kendt fra Pavlovs hundeksperimenter og Watsons Albert og rotten). Pointen er, at respondent adfærd kan betinges. En oprindelig neutral stimulus kan bruges til at fremkalde en bestemt adfærd, ved at den knyttes til en stimulus, som allerede fremkalder denne adfærd. I Watsons eksperiment fremkaldte synet af en hvid rotte (oprindeligt neutral stimulus) en bestemt reaktion (frygt), fordi den blev knyttet til en allerede frygtfremkaldende stimulus (høj lyd).

Skinner tror imidlertid ikke, at den mest betydningsfulde og komplekse adfærd er betinget refleksiv respons på specifikke stimuli. Han er mere optaget af det aktive system end af det relativt passive, som manifesteres i klassisk (respondent) betingning. På den måde adskiller Skinner sig fra Watson.

Operant adfærd

Operant adfærd er adfærd, som påvirkes af omgivelserne ved at fremkalde konsekvenser. Sådan en adfærd er karakteristisk ved det aktive system/levende væsen. Respondent adfærd er under direkte kontrol af det, som var før. Operant adfærd er frembragt (emitted) mere end fremkaldt (elicited). Denne type adfærd er for Skinner den mest betydningsfulde i psykologisk sammenhæng. Den bliver oprindeligt frembragt uden nogle former for klart identificerbar stimulus og bliver kontrolleret af de reaktioner, den møder fra omgivelserne. Det meste af vores daglige adfærdsmønstre, som at læse, skrive, spise med kniv og gaffel og så videre, er sådanne operante reaktioner.

Det, Skinner er mest optaget af, er en præcis beskrivelse af, hvordan vi er kommet til at opføre os på bestemte måder i stedet for andre. Hvilke reaktioner møder en sådan "udsendt" adfærd?

Den vigtigste reaktion er ifølge Skinner forstærkning – hvis adfærd bliver belønnet, øger det chancerne for at denne adfærd vil blive gentaget i lignende situationer i fremtiden.

Forstærkningsprincippet, som er kernen i operant betingning, virker ret enkelt, men forgreningerne er vidtrækkende og spændende. Han ser spædbarnet som en "sender" af variationer af adfærdsmåder, hvoraf nogle mødes med forstærkende responser, nogle ikke. Mange responser (snakke, spise osv.) forstærkes af anerkendelse og ros fra forældre og lærere. Kort sagt: responser, som forstærkes, vil gentages, tage til i hyppighed og etablere sig som ofte forekommende responser i personens adfærd repertoire. Disse responser danner betinget adfærd. Skinner opererer også med noget, man kalder overtroisk adfærd, dvs. når der ikke er nogen virkelig årsag og virkningssammenhæng mellem responsen og forstærkningen (for eksempel når det – tilfældigvis – regner efter rituel regndans).

Adfærd, som ignoreres eller ikke skaber nogen forstærkning, bliver ikke etableret. Barnet vil sandsynligvis ikke lære at læse, hvis det ikke bliver belønnet med ros og opmærksomhed, hævder Skinner. På samme måde vil tidligere belønnet adfærd, som ikke længere fremkalder belønning aftage i hyppighed og måske udslettes (extinction).

I Skinners psykologi er "personlighed" primært "individets personlige forstærkningshistorie". Hvis vi kender de forstærkninger, som barnet har mødt på adfærden i den tidlige barndom, kan vi forklare den aktuelle personlighed, vi konfronteres med i dag.

Skinner opererer med to typer af forstærkning: positiv og negativ forstærkning. Begge typer vil give øgede chancer for (respondent) reaktion. Positiv forstærkning indebærer, at der tilføjes noget ekstra i en situation, hvor der er reaktion (for eksempel kan en reaktion gives positiv forstærkning, hvis konsekvensen er mad, ros, penge osv.).

Negativ forstærkning indebærer, at noget fjernes fra en situation, når der er reaktion (også kaldet negativ forstærkning eller skadelig stimulus – aversiv stimulus). For eksempel: en reaktion kan blive negativt forstærket, hvis kraftig varme, kulde, kedelige opgaver, trusler og lignende fjernes som konsekvens. Kort sagt: det meste af vores adfærd skabes enten af, at den opnår noget, eller at den får lov at slippe for noget. For at et sådant system skal virke efter Skinners intentioner, må det bruges nøjagtigt.

Forældre, som hævder, at de har givet barnet alt; tøj, penge, omsorg og så videre, men alligevel oplever, at barnet er blevet uansvarligt og uopdraget, kan ikke udlede heraf, at Skinners teorier om positiv forstærkning er fejlagtige. Skinner vil så hævde, at de positive forstærkninger ikke er gjort til betingelser for "ønsket adfærd".

Skinner er selv mest tilhænger af positiv forstærkning. Alligevel er mange daglige situationer fulde af negative forstærkninger. På mange skoler er arbejdet så kedeligt og lidt meningsfyldt, at adfærd, som fjerner eleven fra klasseværelset, er negativt forstærket.

Husk virkningen af negativ forstærkning:

En adfærd, som får en negativ forstærkning til at forsvinde, har tendens til at øge i hyppighed (ifølge dette skulle for eksempel eleven, som larmer, fordi han keder sig og bliver sendt udenfor døren, larme oftere for at opnå dette!)

Skinner skelner mellem betinget forstærkning som penge, karakterer, opmærksomhed og så videre og primær forstærkning som mad, kærlighed og så videre. En vigtig forstærkning er succes med at håndtere omgivelserne, som for eksempel babyen, der ryster med og slår på al ting og udvælger dem, som "giver lyd" (for eksempel ranglen) og oplever det som en forstærkning at forandre noget i omgivelserne. (jf. at lære at cykle, stå på ski osv.)

Skinner er negativt indstillet overfor straf. Han mener, det har en begrænset virkning. Almindeligvis er resultatet af straf (midlertidigt) undertrykkelse af adfærd. Ofte bliver handlinger, som er ment straffende, faktisk det modsatte.

Eleven, som bliver sendt til rektors kontor som straf, kan opnå beundring og højnet status hos klassekammeraterne og får forstærkning på den adfærd, som førte til, at han blev sendt ud.

Husk at Skinner skelner mellem negativ forstærkning og straf.

Negativ forstærkning: en skadelig (aversiv) stimulus forsvinder = højere sandsynlighed for at adfærd, som gik forud, vil blive gentaget .

Straf: en skadelig (aversiv) stimulus bliver lagt til eller en positiv stimulus bliver taget væk, = midlertidigt undertrykkelse af uønsket adfærd.

Opsummering

- Operant adfærd er søgende "udsendende" (emitting), det vil sige ikke en reaktion på styrke bestemte påvirkninger, og under indflydelse af de konsekvenser, som opstår.
- Den mest betydningsfulde konsekvens af operant adfærd er forstærkning, enten positiv eller negativ, som resulterer i styrkelse af adfærden. Denne proces kaldes operant betingning.
- Betinget (forstærket) adfærd udgør de typiske reaktioner i vores adfærdsmønster.
- "Overtroisk" adfærd er resultat af tilfældig sammenhæng mellem reaktioner og forstærkninger.
- De mange responser, som ikke bliver forstærket, aftager i styrke og udslettes.
- Vores specifikke personlighed er resultat af vores individuelle "forstærkningshistorier"
- Mange betingede forstærkere, som for eksempel penge, influerer på vores adfærd. Disse forstærkninger har indflydelse, fordi de er associerede med primære forstærkere som for eksempel mad
- Straf er adfærdskontrol til at undertrykke adfærd
- Diskriminering bliver resultatet, når forstærkning alene er tilgængelig sammen med specifikke stimuli (eksempelvis lærer et barn at sige mor og far, fordi deres nærvær er forbundet med forstærkning (ros) for de verbale tilkendegivelser).

Adfærdsformning

Operant betingning skaber adfærd, hævder Skinner, på samme måde som en billedhugger arbejder med et stykke ler. Menneskets adfærd formes, skabes ved et netværk af forstærkninger (positive og negative) efter "ønsket" og "uønsket" adfærd. Et eksempel på anvendelse af denne formning kendes fra beskrivelser i utallige oplæg om programmeret undervisning, læringsmaskiner osv.

Opretholdelse af adfærd

Forstærkning former ikke bare adfærd, den opretholder også adfærd. Skinner og hans tilhængere har fremlagt en række undersøgelser, som netop handler om opretholdelse af adfærd. Hvor meget (eller hvor lidt) forstærkning er nødvendig i forskellige situationer? (Altså programmer til at opretholde ønsket adfærd, som allerede er etableret.)

Kort sagt skal sådan et program til opretholdelse af adfærd bygge på nøjagtige analyser af adfærd, og det kan resultere i forskellige planer for interval, hyppighed og regelmæssighed for de nødvendige forstærkninger. Afhængig af tidligere personlig "forstærkningshistorie" vil nødvendigheden af for eksempel hyppig forstærkning variere fra person til person.

Selvkontrol og kreativitet

Et vigtigt spørgsmål er: Har et menneske i det hele taget kontrol over sin egen adfærd? Er mennesket bare et hjælpeløst offer for forandringer i miljøet?

Skinner tror, at "selv-kontrol" kan forklares indenfor rammen af radikal behaviorisme. I selv-kontrol ligger, at individet er i stand til at identificere den adfærd, som skal kontrolleres.

Han nævner forskellige teknikker for selvkontrol, for eksempel at lægge cigaretterne væk, når vi vil holde op med at ryge, fjerne sig fra den person, som får én til at miste besindelsen osv. Men disse teknikker slår jo ofte fejl, fordi vi fortsætter med at ryge, bliver vrede, bliver omtalt som "svage" osv. Dette kalder de radikale behaviorister for "forklarende fiktioner". Det, som er nødvendigt i sådanne situationer, er en nøjagtig analyse af omgivelserne for at finde ud af, hvorfor den uønskede

adfærd fortsætter. Den fortsætter nemlig, fordi den bliver opretholdt af positive og negative forstærkninger. Mht. alkoholisme hævder Skinner, at det er et spørgsmål om at finde adækvate positive eller negative forstærkninger til at holde op med at drikke. Hele vægten af denne diskussion er lagt på miljøfaktorer, ikke på "viljestyrke" eller hypotetisk "indre styrke", men på individets tidligere "forstærkningshistorie".

Hvad der sker, hvis nogen finder en ny løsning på et problem eller opfinder en kompliceret maskine, beror altså ikke på individets talent, indsigt og genialitet?

Skinner tror ikke på disse såkaldt "mystiske" begreber. Hvis vi kendte personens tidligere historie af forstærkninger og genetisk udrustning, ville det blive meget lidt mystisk...

Han forklarer det sådan: stimuli i de situationer, som fremkalder kreativitet, har som regel visse lighedspunkter med tidligere stimulering, som kan knyttes sammen med forstærkning.

Når sådanne stimuli forekommer, bliver det en variation af responser, og disse responser bliver differentielt forstærket, indtil den unikke adfærd bliver formet.

Kreativitet forklares, som tilfældig forekomst af ualmindelige miljøbetingelser (for eksempel arbejderen som ikke har det almindelige værktøj ved hånden og "opfinder" ny brug af andet værktøj).

Bevidsthed

Skinner ser ikke bort fra det, vi kalder følelser, tanker og viden. Men han mener, at disse "private" hændelser foregår efter de samme hovedprincipper, som de "offentlige" (public) hændelser.

Han ser ikke sådanne fænomener som årsag til adfærd. Vi siger for eksempel ofte "han gik ikke på arbejde i dag, fordi han var nedtrykt". Efter Skinners forklaring er både følelser og den synlige adfærd resultat af miljøforhold, og følelserne er ikke årsag til adfærd.

Mangel på forstærkning kan få os til at føle os syge, og positiv forstærkning kan både få os til at føle os i god form og at arbejde hårdt. Drifter og følelser ser Skinner stort set på samme måde som bevidste tilstande, som tanker, idéer, følelser osv.

Problemadfærd og kontrol

Skinner hævder, at det, vi karakteriserer som psykotisk, neurotisk og anden problemadfærd, er "lært". Problemet er adfærden, ikke personen, fordi adfærd er skabt af overdreven brug af straf og/eller negativ (aversiv) kontrol. For at flygte kan man enten trække sig væk fysisk eller flytte, eller man kan gøre det samme gennem adfærd, som ikke så nemt kan observeres; hallucination, dagdrøm osv. Resultatet bliver ofte, at adfærd som påkalder sig opmærksomhed udvikles (larmende opførsel og lign.).

Psykologer og andre fagfolk som bruger Skinners principper i behandling af problemadfærd (adfærdsmodifikation) fokuserer specifikt på adfærd, som trænger til at ændres. De prøver ikke, som mange andre psykoterapeuter, at forandre noget inde i mennesket som "svagt ego" eller "forstyrret selv-billede". De tror, at det vil lykkes, hvis de kan finde og ændre de forhold, som skaber problemadfærden. Disse metoder bruges stadig oftere i mange sammenhænge og kan læres relativt hurtigt af forældre, lærere, plejere osv.

Det første skridt er en præcis, nøjagtig beskrivelse af adfærden, som skal ændres, sådan at det kan blive en objektiv og konkret evaluering af, hvad der skal ændres. Derefter planlægges et system af

positive og negative forstærkninger, som forventes at kunne "aflære" uønsket adfærd og "lære" ny, ønsket adfærd.